

A Valóság rovatban két egyetemi középvezetővel készült beszélgetést közlünk, akikkel a tudománypolitika és a felsőoktatás kapcsolatát vizsgáltuk az egyetemen folyó akadémiai tevékenységek felől megközelítve e témát. Mivel beszélgetőpartnereink igen eltérő tudományterületeket képviselnek (bölcészeti és műszaki tudományok), kérdéseink hasonlóak voltak, hiszen sejtettük, hogy válaszaikból világosan tükröződik majd, mily sokszínű is az, amit mi „felsőoktatásnak” hívunk. Foglalkoztunk – többek között – az akadémiai intézményrendszer kettős struktúrájával, a minősítési rendszerrel, a forrásokért folyó versennyel, az oktatási és kutatási tevékenységek összehangolásának akadályaiival – megannyi téma, melyek az egyetemeken folyó tudományos munka jelenét és jövőjét meghatározzák.

Biró Zsuzsanna Hanna (rovatszerkesztő)

Interjúpartnerünk Forrai Gábor, filozófus

Educatio: Kérlek, először mutakozz be röviden az olvasóinknak.

F. G.: Forrai Gábor vagyok, a Miskolci Egyetem Filozófia Intézetének igazgatója, egyúttal az ott működő szabad bölcsészet szak, illetve filozófia mesterszak szakfelelőse.

E: A témánk a felsőoktatás és a tudománypolitika. Vágjunk bele mindjárt a közepébe, és kezdjük azzal a kérdéssel, amely az 1993-as Felsőoktatási Törvény és Akadémiai Törvény vitájában is többször felmerült, hogy jót tesz-e az a felsőoktatásnak, ha fennmarad az akadémiai intézményrendszer kettős struktúrája. Most konkrétan arra lennék kíváncsi, hogy élnek-e az egyetemek azzal a törvény adta lehetőséggel, hogy együttműködhetnek az akadémiai intézetekkel?

F. G.: Ha egyáltalán kihasználják ezt a lehetőséget, akkor is csak igen korlátozott mértékben teszik. Az egyik módja ennek, hogy kialakulnak különböző perszónaluniók. A doktori iskolák akkreditációja során van olyan, hogy valaki egy akadémiai intézetben van főállásban, és az akadémiai intézet szerződésben van azzal az oktatási intézménnyel, ahol az akkreditáció folyik. Ilyen módon lehet valaki egy akadémiai intézet munkatársa, és egyben törzstag a doktori iskolában.

E: Mi a helyzet a kutatás területén? Vannak közös projektek?

F. G.: Ez hébe-hóba előfordul, de tulajdonképpen csak véletlenszerűen. Intézményes érdekek arra, hogy egyetemek és akadémiai kutatóintézetek együttműködjenek, nincsen. Alkalmi szövetségek vannak, olyan formában, hogy ha egy nagyobb volumenű kutatásról van szó, amit az adott intézmény önmagában nem tud lefolytatni, vagy olyanfajta szakismeretre van szükség, ami az intézményben nem áll rendelkezésre, vagy olyan pályázati feltételek vannak, hogy konzorciumban kell indulni, akkor létrejöhetnek együttműködések.

E: Felmerült a '90-es évek elején az is, hogy az akadémiai intézeteket megszüntetnék, pontosabban beolvasztanák az egyetemekbe. Ez a megoldás mintha alámerült volna. Van ennek a jelen körülmények között bármilyen realitása? Előnyös lenne ez egyáltalán az egyetemek számára?

F. G.: Azzal kezdeném, hogy valamilyen formában ez azért létezik. Léteznek az egyetemeken úgynevezett akadémiai kutatócsoportok. Ezeknek tagjai oktatnak is, kutatnak is, fizetésüket pedig az Akadémiától kapják. Ilyen kutatócsoportok létesítésére pályázni kell, s a támogatást talán maximum öt évre lehet elnyerni. Ez például, nagyon jó lehetőség arra, hogy az egyetemek az Akadémia finanszírozásával fiatal kutatókat tartsanak az intézeteikben. Ebben a pillanatban szerintem annak komoly realitása, hogy az akadémiai kutatóintézet-hálózat felszámolásra kerüljön és integrálódjon az egyetemekbe, nincsen. Az egyetemek ugyanis nem tudják befogadni őket. Az a kisebbik gond, hogy nincsen infrastruktúra, a nagyobbik gond, hogy nincs elég munka. Az egyetemek korlátozott forrásokkal gazdálkodnak, ekkora kutatói állományt nem tudnak fenntartani. Van néhány nagyon kiváló kutató az akadémiai intézetekben, az ő elvesztésük komoly veszteség lenne a magyar tudományosság számára. Itt az a kérdés, hogy milyen tudományszervezeti modellt választunk. Bár nagy nemzetközi rálátásom a kérdésre nincsen, annyit tudok, hogy szinte mindenhol létezik egy egyetemektől független kutatóhálózat. Abban van különbség, hogy ez a kutatóhálózat zömmel a műszaki, természettudományos, orvosi területen létezik, vagy vannak társadalomtudományi intézetek is. Mindegyikre van példa, és mindegyik működhet jól.

E: Az alapján, amit most elmondtál, majdhogynem oka fogyottá vált a következő kérdésem. Ez arra vonatkozott volna, hogy milyen esélye van annak, hogy egy akadémiai kutatót később oktatóként is alkalmazzon az egyetem. Ezek szerint erre nincs lehetőség.

F. G.: Nincs. Az egyetemi szféra ebben a pillanatban nem a dinamikus fejlődés állapotában van. Státuszok nincsenek, és ehhez még hozzátartozik, hogy akadémiai kutatócsoporti helyekből is nagyon kevés van. A szakmailag legkiválóbb műhelyeknek lehet csak erre lehetőségük.

E: Egy másik fontos kérdés, hogy miképpen hat ki e kettős intézményi struktúra a minősítési rendszerre, amely ezáltal maga is megkettőződött. A PhD, illetve a habilitáció az egyetemeken működik, a MTA doktora címet azonban továbbra is az Akadémia adja, függetlenül az egyetemektől. Milyen súlya, jelentősége van a nagydoktori fokozatnak az egyetemi karrier szempontjából?

F. G.: A nagydoktorok komoly presztízzsel rendelkeznek az egyetemen. Ha egy műhely a saját szabályai szerint választja ki a kiválóságait, és határozza meg a standardokat, az nem túl sokat jelent. A nagydoktori eljárás viszont egy országos megmérettetés, tehát gyakorlatilag megfellebbezhetetlen tekintélyt ad a személynek vagy a műhelynek, melyhez nagydoktorok tartoznak.

E: Nem lenne akkor kívánatos, ha a PhD szintjén is egy nemzeti standard érvényesülne?

F. G.: Ennek két aspektusa van. Az egyik az, hogy a PhD szintjén léteznek problémák. A másik az, hogy jobb lenne-e, hogyha visszatérnénk valamilyen országos standardhoz, mert ez nem olyan egyszerű.

Amikor nincsen kellő távolság a minősítettek és a minősítők között, akkor a különböző intézményekben más és más standardok fognak érvényesülni. Itt főleg két érdek van, amely miatt időnként olyanok is kapnak PhD-t, akik nem okvetlenül érdemlik meg. Az egyetemek érdekeltek abban, hogy sikeres PhD-saik legyenek, tehát ha nincs is elég jó doktoranduszuk, akkor is igyekeznek a meglévőknek fokozatot adni. Elvben létezik külső kontroll, pl. fel kell kérni külső bírálót. Ha egy jó doktoranduszról van szó, akkor nyugodtan lehet olyan szakembert hívni külső bírálónak, aki az országban az adott területen a legelismertebb. Hogyha kevésbé jó a PhD-jelölt, akkor olyasvalakit hívnak, akinek elsősorban a jó szándékára lehet apellálni. Ez az egyik tényező, amely a standardok csökkenéséhez vezethet.

A másik ennél még rosszabb, bár itt azt hiszem, a történet többé-kevésbé lezárult. Akkreditációs szempontból a felsőoktatási intézményeknek szüksége volt PhD-zott oktatókra. Hogyan lehet garantálni, hogy az oktátónak legyen PhD-ja? Úgy, hogy bár tudjuk az adott személyről, hogy szakmailag nem olyan jó, de tekintettel az életkorára, meg arra, hogy akkreditációs szempontból nagyon fontos nekünk, megadjuk neki, s ily módon örökös alkalmazásra kerülhet a felsőoktatásban, akkor is, ha nem feltétlenül oda való. A jelenlegi rendszerben tehát mindenképpen vannak problémák.

A kérdés másik aspektusa, hogy az országos standardok sem működnek feltétlenül jól. A nagydoktorinál a dolog azért működik viszonylag jól, mert hatalmat ad, ott nincs egy olyanfajta érdek, hogy csak azért, hogy jóban legyek velem, kapja meg a nagydoktorit, hiszen potenciális riválisommá válik a forrásokért folyó versenyben. A kandidátusnál, ami hajdan létezett, nem egészen ez volt a helyzet. A kandidátúra szélsőségesen rosszul működött. Ha valaki, például, opponálásra kapott egy disszertációt, amelyről lesújtó véleménye volt, akkor, több okot is talált arra, hogy ezt ne írja meg. Egy negatív véleményt nagyon alaposan meg kellett indokolni, tételesen meg kellett mutatni az összes hibát, ami legalább egy vagy két hét munkát követelt, attól függően, hogy éppen miről volt szó. Mindezért a bíráló kapott 5–6 ezer forintot, és felvállalt mindenfajta konfliktust és ellenségeskedést. Tehát ahelyett, hogy az emberek negatív bírálatot írtak volna, továbbadták a disszertációt. Aztán keringtek ezek a disszertációk opponensről opponensre, előbb-utóbb összejött a két pozitív opponensi vélemény, minek fényében a bizottság általában már nem gondolta úgy, hogy jogában áll megtagadni a fokozatot. Tehát ez sem garantálta a színvonalat.

E: Hogyan lehetne a jelen rendszeren változtatni? Lenne valamilyen javaslatod?

F. G.: Ez nagyon nehéz kérdés. Ahol a dolog működik, ott leginkább azért működik, mert verseny van a különböző intézmények között. Ahol az egyetemek nem engedhetik meg maguknak, hogy gyenge doktoranduszaik legyenek, akik aztán nem fognak állást kapni, nem lesznek hallgatóik stb. Ha versenyhelyzet van, akkor érdemes magasan tartani a színvonalat. Magyarország viszont túlságosan kicsi ahhoz, hogy versenyhelyzetet lehessen teremteni. Ez az egyik fő akadály. A másik, hogy a változáshoz megfelelő hozzáállás is kell, az, hogy az ember a tudományt komolyan vegye, és úgy gondolja, hogy itt magas, lehetőleg a nemzetközivel egyező szintű fokozatokat kell kibocsátani, és akkor félre kell tenni érdekeket, szimpátiákat, ellenszenvet, csak a tudományos teljesítmény számít. Ez a tényező nem igen van jelen. Itt igazából nálunk azok az egyetemek vannak viszonylag kényelmes helyzetben, amelyek nem érdekeltek abban, hogy mindenképpen PhD-t adjanak bárkinek is. Ott nagyon magas akadémiai színvonalat lehet biztosítani. A dilemma

a következő: amikor a döntés kizárólag helyi szinten van, külső kontroll nélkül, akkor ez szükségszerűen összefonódásokhoz és alacsony színvonalhoz vezet. Viszont, hogyha nagyon erős központi kontroll van, akkor lehetővé válik, hogy bizonyos tudománypolitikai elképzelések, bizonyos szakmai irányvonalak ezt kihasználják, és az eltérő elképzeléseket megpróbálják felszámolni. Ezért összetett ez a kérdés.

E: Térjünk át akkor a következő kérdésre, ami a kutatásfinanszírozás. A kutatási forrásokért most már vagy másfél évtizede szabad verseny folyik, nem az egyetemek, és nem is az Akadémia dönti el, hogy kinek mi jusson, hanem a pályázatok kiírói által meghívott szakmai testületek, bizottságok. Érezhető ennek pozitív hatása a tudományos életre? Bekövetkezett minőségjavulás?

F. G.: Úgy gondolom, legalábbis a saját területemen, hogy az elmúlt 20 évben lényegesen javult a színvonal. Sokkal komolyabb dolgok jelennek meg, többen és jobb dolgokat csinálnak. Hogy ebben a kutatásfinanszírozásnak van-e szerepe, azt nagyon nehéz megmondani.

E: Van valódi versenyhelyzet? Tisztán tudományos mércékkel mérik össze a pályázókat, vagy a politika (akár a központi oktatáspolitikáé, akár a diszciplínák közötti vagy a diszciplínákon belüli erőviszonyok) előre megjósolhatóvá teszik a pályázatok esélyeit?

F. G.: Nekem tulajdonképpen csak az OTKA-ról van sok tapasztalatom. Ott valamennyire megjósolhatók az eredmények. A döntő, bár nem kizárólagos tényező az, hogy milyen a szakmai megítélése a pályázat témavezetőjének, illetve a pályázatban komoly súllyal részt vevő kutatóknak. Itt igazából a szakma felső 15, talán 20 százaléka az, aki eséllyel pályázhat. Egy felső középkategóriás, mondjuk, nálunk a legjobb 30–40 százalékban lévő játékos, nem feltétlenül játszik. Tökéletes megjósolhatóság persze nincsen. Volt egy olyan pályázati kör, amikor nyert egy olyan csoport, amelynek a témavezetője PhD-val rendelkezik, és azt hiszem, docensi rangban van. Én, aki nagydoktor vagyok és egyetemi tanár, nem nyertem, és lejjebb rangsoroltak egy csapatot, amelyben több akadémikus is szerepelt.

E: Tehát a személyi vagy szakmai tekintély az, ami elsősorban eldönti, hogy kinek milyen esélye van egy-egy pályázat során.

F. G.: Nyilván itt különbségek vannak az egyes szakmák között. Elképzelhetők olyan szakmák, amelyekben egymással szemben álló nézetek vannak, és ha valamelyiknek sikerül valamilyen bizottságot „megszállnia”, akkor másokat távol tart a kutatási forrásoktól. Az én területem nem ilyen. A filozófia területén olyan nem létezik, hogy bizonyos témákban, bizonyos megközelítésekben nem lehetne sikeresen pályázni. A személyi tekintély egyfajta előszűrőt jelent. De ezen belül alaposan meg szokták nézni a pályázatokat. Én láttam azt, hogy milyen bírálatokat kaptam a pályázataimra, ezt mindenki megismerheti, és azok rendes, komoly bírálatok voltak. A bírálók értettek hozzá, alaposan végigolvasták, és sok mindenben teljesen igazuk volt. És ahol úgy gondolom, hogy nem volt igazuk, ott sem voltak ellenségesek, rossz szándékúak vagy komolytalanok a megjegyzések.

E: Mi a helyzet a nemzetközi pályázatok frontján? Milyen eséllyel indul például egy magyar filozófus nemzetközi pénzekért?

F. G.: A filozófiában nemzetközi pénzek nem igazán léteznek. Létezik sokféle európai uniós pályázat, amelyet azonban rendkívül nehéz megpályázni. Az EU-7-es keretszerződésben kiírt pályázatok olyan elképesztően bonyolultak, hogy ezekre csak akkor érdemes

pályázni, hogyha van egy ember, aki teljes állásban ezt csinálja. Ráadásul ezek a pénzek elég korlátozottan felhasználhatók. Ha egy egyetemi filozófiai intézetnek vagy filozófia tanszéknek pénzre van szüksége, akkor az elsősorban az infrastruktúrára kell. Legyen mindig számítógép, szükség van könyvekre, szükség van időnként arra, hogy az ember szerződtetni tudjon fiatal kutatókat, és szükség van arra, hogy az ember utazzon, konferenciákra menjen. Ezen tevékenységek közül az EU-s pályázatok, amennyire én ezt látom, viszonylag keveset finanszíroznak.

E: A társadalomtudományok, nem beszélve a természettudományokról, előnyben vannak ebből a szempontból...

F. G.: Ez így van. A filozófiában tulajdonképpen magához a kutatáshoz nincsen szükség pénzre. Nem kell kérdezőbiztosokat fizetni, nem kell adatbázisokat vásárolni, nem kell számítógépes programokat venni. Legyen meg a számítógép, legyen meg a könyv, és legyen meg az országban valahol a hozzáférés az adatbázishoz.

E: És milyen erős az egyetemen belüli verseny? Mennyire határozzák meg a belső erőviszonyok az egyes intézetek, tanszékek mozgásterét?

F. G.: Ez nyilván intézmény-specifikus. A legtöbb intézményben momentán nincsenek hatalmas szétesztható források, így ilyenfajta konfliktusok sincsenek.

E: Ha egy multidiszciplináris témában több tanszék bevonásával vagy több intézet együttműködésével javíthatók a pályázási esélyek, könnyen születnek partnerségek az egyetemen belül?

F. G.: Ilyen együttműködések időnként vannak, és a pályázat jellegén múlik, hogy érdemes-e ilyesmibe belevágni. Ahol van valódi versenyhelyzet, ott van bőven ilyen pályázat is, de ilyenkor önrészre is szükség van. Csak az a kérdés, hogy melyik tanszéknek fizeti ki az egyetem az önrészt. Amennyire látom, az egyeztetés mechanizmusa még nem igazán alakult ki. Ezt az egyetemi vezetés szokta eldönteni. A mi esetünkben előfordult, hogy kihagytak minket valamilyen pályázatból, de lobbizással sikerült elérnünk, hogy aztán mégis bevegyenek. Vagy, hogy mondjak egy másik példát, az egyetemünknek volt egy borzasztóan sikeres pályázata, milliárdos összegekről volt szó, de az egyetem legkiválóbb oktatói közül többen kifogásolták, ahogyan a pénzek szétesztásra kerültek. Az elosztás alapja az volt, hogy mindenki összeírta, hogy mire van szüksége, és akkor mindenki megkapta a maga ketyeréjét. Egyesek azt mondták, hogy ez igazából nem jó, mert van, aki megkapja a maga ketyeréjét, és nem fog komoly eredményeket felmutatni, viszont akikről tudni lehet, hogy komoly eredményeket érnek el, azok ne egy ketyerét kapjanak, hanem kettőt. Azt is meg kell tanulni, hogy hogyan kell az egyetemen belüli versenyt menedzselni.

E: A felsőoktatás tömegesedése óta sokat hallunk arról, hogy az egyetemi oktatók munkaidejének jelentős részét az oktatási tevékenység teszi ki, ugyanakkor az intézmények megítélésében egyre nagyobb szerepet játszik a tudományos teljesítmény. Kérdés, hogy ez a kettő hogyan fér meg egymással? Milyen megbecsültsége van az egyiknek, vagy a másiknak?

F. G.: Aminek alapján az egyetem értékelni tud, és aminek alapján az előléptetésekről dönthet, az a tudományos eredmény. Ugyanis ez az, ami látható. Az oktatói munka valójában nem látható. Vannak folyosói pletykák, hogy kivel elégedettek a hallgatók, és kivel nem, de hogy ez igazából mit is jelent, azt nehéz megállapítani. Több tényező is közrejátszik ebben.

Elviekben létezik ugyan a hallgatói véleményező rendszer, de gyakorlatilag ez csak igen korlátozottan működik. Ennek az egyik oka az, hogy az egyetemek még nem tanulták meg, hogy hogyan lehet egy ilyen struktúrát működtetni: pontosan mikor, kit, hogyan értékelnek, ki látja az anyagokat, milyen kérdéssorok vannak, milyen intézkedési terv születik, amennyiben problémák merülnek fel, stb. Ahhoz idő kell, amíg egy ilyen rendszer kialakul. Még nem alakult ki. De még ha ez a helyén is lenne, akkor sem biztos, hogy túl sokat lehetne ettől várni. A hallgatói kérdőív ugyanis nem egy finoman mérő eszköz, ami kimutatja, hogy milyen árnyalatnyi különbségek vannak az oktatók teljesítményei között. Ez igazából arra jó, hogy kiszűrje, ha valahol botrány van, hogyha az oktató teljesen felkészületlen, vagy egészen elfogadhatatlan módon érintkezik a hallgatókkal. Hogyha működne, ez erre lenne jó. De a kétszintű képzés miatt ez az értékelési rendszer gyakorlatilag összeomlott.

A Miskolci Egyetem elfogadott egy szabályzatot, amelynek alapján egy 4 éves ciklusban minden oktatót és minden tantárgyat értékelni kell. Ez ésszerű döntés volt, ugyanis kiderült, hogy minden félévben minden kurzust nem lehet vizsgálni, mert feldolgozhatatlan mennyiségű adat halmozódik fel. De most, hogy bejött a kétszintes képzés, a korábbi menetrend felborult, és azt sem lehet előre látni, hogy 4 év múlva mit hogyan fogunk tanítani, mert még a jelenlegi oktatási rendszer sem stabilizálódott, évről-évre még mindig alakítunk a tanterveken. Hiába van beütemezve, hogy ebben a félévben X.Y.-nak ezt vagy azt a kurzusát értékeljük, amikor vagy X.Y. nincsen, vagy a kurzusa nincsen.

E: Tehát azt mondod, hogy amiben most leginkább mérhető a teljesítmény, az a tudományos eredmény. Ezt hogyan méri az egyetem?

F. G.: Nagyon pontosan ezt sem tudja mérni. Itt van az egyetemi tanárságnak és a nagydoktori címnek, tehát a külső standardoknak, szerepe. Ha az egyetemen belül el kell dönteni, hogy melyik tanszék kapja meg azt a keretet, amiből valakit elő lehet léptetni, akkor ebben segít, ha van egy külső szempont, pl. egy nagydoktori fokozat, illetőleg most már az egyetemi tanári pályázatokat a MAB véleményezi, tehát van egy MAB vélemény. Ezen kívül vannak olyanfajta mutatók is, amelyek nem szakma-specifikusak, de jelzik valamennyire az elismertséget. Például, ha valaki ott ül a megfelelő szakmai bizottságokban, hogyha – természetesen – a MAB bizottságban ott ül, vagy az OTKA bizottságban, vagy a megfelelő akadémiai bizottságokban, vagy valamilyen szakmai társaság elnöke – ez mind látható és jelent valamit. Ehhez képest a publikációs listák egy másik diszciplínából érkező számára nem feltétlenül informatívak.

E: Vannak olyan nyugat-európai egyetemek, ahol például előírják, hogy az egyetemi oktatóknak különféle szinteken hány publikációt kell produkálniuk, mondjuk, félévente vagy évente, esetleg hány legyen ebből impaktfaktoros folyóiratban megjelent tanulmány, hány konferencia-előadást kell tartani, stb., stb. Hallottál már ilyen – akár irratlan – szabályokról nálunk, és – szerinted – lenne ennek bármilyen pozitív hatása?

F. G.: Léteznek szabályok, de ezek a szabályok igazából nincsenek végrehajtva, legalábbis a mi egyetemünkön ezek a szabályok egy olyan állapotot rögzítenek, amely nagyon kívánatos lenne, hogyha elérnénk, de ha szó szerint alkalmaznánk őket, akkor nagyon sok oktatót el kellene küldeni, illetve vissza kellene léptetni. Az más kérdés, hogy egy nagyon merev szabályozó rendszert nyilván nem érdemes létrehozni, mert a különböző diszciplínák másféleképpen néznek ki. Mondjuk, ha egy matematikus cikkére 100 hivatkozás van,

akkor az egy nagyon komoly teljesítménynek számít, de a biológiában vagy az orvostudományban lényegesen nagyobb számú hivatkozások fordulnak elő. Egy egész kart vagy egy egész tudományterületet átfogó szabályozást nehéz kitalálni, viszont abban a pillanatban, amikor elkezdünk külön szabályozásokban gondolkodni, hogy mit is várunk el a filozófustól vagy az irodalmártól, akkor mindenki olyan módon fogja ezeket a szabályokat felállítani, hogy végül nem lesz semmifajta kényszerítő ereje.

Ami bizonyos esetekben működik, az a képzési programok külső ellenőrzése. Például, a jobb amerikai egyetemeken bizonyos időszakonként a szakma elismert kiválóságai megnézik, hogy milyen a képzés színvonala, és az egyetemi adminisztráció ennek függvényében lép. Vagy Angliában egy országos minősítési rendszer működik, ahol szabályosan leosztályozzák az egyes képzési programokat, aminek komoly következménye van. Ha egy képzési program nem kap jó jegyet, akkor ez azt jelenti, hogy kevesebb finanszírozásban részesül, ami státuszok elvesztését vonja maga után. Amikor ezt a rendszert bevezették, az angliai egyetemekről igen sokan nyugdíjba mentek. Részint elküldték őket, részint maguktól mentek el, mert érezték, hogy kopott, szegényes publikációs listájukkal tehertélt jelentenek a tanszékre nézve. Ez valamifajta dinamizmust vitt a felsőoktatásba.

Tulajdonképpen nálunk egyetlen külső minősítés van, a Magyar Akkreditációs Bizottság részéről, ami nem rendszeres felülvizsgálatot folytat, hanem azt jelzi, hogy a képzési program az indításkor rendben van-e. Igaz, hogy vannak évente felülvizsgálatok, ezeknek azonban nincsen automatikusan következménye. Ezek inkább jelzéseket adnak arra nézve, hogy itt most gond van, ha jön a nagy ellenőrzés, akkor ezzel vagy azzal probléma lesz. Ráadásul, mivel most a különböző új programokat dömpingszerűen kellett akkreditálnia a MAB-nak, erre nem is jutott energia. Nagyon fontos lenne ez a felülvizsgálat, illetve az, hogy ez egy fokkal rendszeresebb és komolyabb legyen, mert momentán 8 évente van ellenőrzés, és ez annyira nem komoly. Iszonyatos mennyiségű anyagot kell összeállítani, de ezek nincsenek olyan komolyan megvizsgálva, mint amikor egy-egy programot akkreditálnak. Ez nálunk úgy néz ki, hogy egy 3 fős bizottság dolgozik 3 napig az ellenőrzésen, amibe nyilván sok minden nem férhet bele. Ha nincs látványos, botrányos romlás, akkor egy program, amelyet egyszer akkreditáltak, mindörökre megmarad.

E: Mennyire lehet az oktatói és kutatói tevékenységet összehangolni? Kiváltható a tudományos teljesítmény az oktatásban mutatott eredményekkel?

F. G.: Kiváltani igazából nem lehet, mert az oktatói eredményességet nagyon nehéz mérni. Az összehangolással viszont súlyos problémák vannak, ami abból fakad, hogy a Felsőoktatási Törvény nem differenciál. Tehát mindegy, hogy milyen hallgatóról van szó, félévente 300 órát hallgatnia kell, mindegy, hogy milyen oktatóról van szó, heti 12 órát tanítania kell. Ez időnként elég groteszk eredményekhez vezet – különösen a bölcsészettudományok területén. Amennyiben a hallgatónak félévente 300 órát kell hallgatni, akkor a hallgató munkaideje is heti 40 óra, vagyis nem tud könyvtárba járni, nem tud önálló tanulásra elég időt fordítani. De kérdezem: hogy fog kinézni egy bölcsész, aki nem jár könyvtárba? Ezt a bölcsész- és társadalomtudományi terület számtalanszor nehezményezte már, és a minisztérium részéről voltak ígérek, hogy ezt átalakítják, de egyelőre nem alakították át, nem született meg a kormányrendelet, ami speciális szabályozást adott volna. Hogy mit jelent ez a heti 12 óra oktatási kötelezettség, intézményenként változó, értelmezéstől függ. Van olyan intézmény, amely úgy gondolja, hogy a törvény felett

áll, és ezt nem veszi tekintetbe. Ezek a szerencsés helyzetben lévő intézmények. A mi intézményünk kevésbé van szerencsés helyzetben. Tulajdonképpen nálunk létezik egy értelmezés arra vonatkozóan, hogy a 12 óra hogyan áll össze, tehát mi számít „óra”-nak. Például, „óra” az, ha effektív az osztályteremben oktat valaki valamit, de „óra”-nak számít a konzultáció is. Abban az esetben, ha éppen nincsen doktori iskola, tehát nincsenek doktoranduszok, akiknek az oktatását külön órákkal honorálná ez a szabályozás, akkor egy egyetemi oktatónak félévente 5 kurzust kell tartania. Félévente 5 kurzust magas színvonalon megtartani nem lehet. Ennek vagy a tudományos munka látja kárát, vagy a kurzusok színvonala, vagy mindkettő. A bölcsészettudományokban ez ráadásul általában öt különböző kurzust jelent, amire egyszerűen nem lehet felkészülni. Egy bevezető kurzus anyaga nyilván lassabban „amortizálódik”, mint egy magasabb szintű kurzusé. Egy mestertképzésben arra mindenképpen szükség lenne, hogy 3–4 évente picit változzon a kurzus anyaga, korszerűbbé váljanak az ismeretek.

Ha az ember egy téma iránt érdeklődik, és kíváncsi, hogyan tanítják ezt a világban, és felmegy az Internetre, ahol rátalál az amerikai egyetemek idevonatkozó honlapjaira, tesztekkel, feladatokkal, diákkal, handoutokkal, akkor ezekről le kell mondania. Ilyen óraszám mellett ezeket az oktatási eredményességet nagyban elősegítő eszközöket nem lehet felhasználni. Ha valakinek megvan az előadása, és van rá ideje, akkor a szükséges diákat 4–5–6 óra alatt le tudja gyártani. De ha nincsen ideje, nem lesznek diák, nem lesznek handoutok, és arról nem is beszélve, hogy a félév során nem lesz rendszeres ellenőrzés sem. Hogyan lehet egy 80 fős kurzusnál dolgozatokat íratni? Sehogy, ezért nem íratunk dolgozatokat, inkább vizsgáztatunk. Ilyen létszámok mellett, amikor az oktatónak az egyéni teljesítményekkel való apró munkára nincsen energiája, nem lehet más módszereket alkalmazni. Ez a képtelenül magas óraszám komoly akadálya mind a minőségi képzésnek, mind a tudományos kutatásnak. Csak összehasonlításképpen: Amerikában olyan filozófus-státusz, ahol heti 450 percet kellene tanítania, nincsen. Átlagosan félévente 300 percet kell tanítani, ami azt jelenti, hogy előfordul, hogy az egyik félévben ennél valamennyivel többet, a másokban pedig valamivel kevesebbet.

E: Ha már Amerika került szóba, úgy tudom, hogy vannak egyetemek, ahol az alapképzésben elsősorban PhD hallgatók vagy frissen PhD-zottak tanítanak, míg mesterszinttől kezdődően a minősített oktatók kisebb óraszámában, igényesebb, mindig aktualizált előadásokkal, szemináriumokkal folytatják a képzést. Szerinted működne ez a rendszer nálunk is?

F. G.: Tulajdonképpen, ahol ez működik, a nagy bevezető előadásokat ott sem bízzák doktoranduszokra. Inkább az a jellemző, hogy a nagy előadást megtartja a professzor, aztán kisebb csoportokban a doktorandusz foglalkozik a hallgatókkal. Ennek határozottan lenne értelme, ugyanis ez tehermentesíti valamennyire az oktatókat, és a doktoranduszoknak lehetőséget ad a tanításra. Nálunk azonban ez – jogszerűen legalábbis – nem történhet meg, tudniillik a Doktoranduszok Országos Szövetsége kiharcolta, hogy doktoranduszoknak is fizetni kell a tanításért. Még az ösztöndíjasoknak is. Tehát egy ösztöndíjas hallgató, ha órát tart, akkor azért egy megszabott díjazásban kell részesülnie. Következésképpen doktorandusz nem fog órát tartani, mert az egyetemnek nem lesz pénze arra, hogy az óráért fizessen. Ezzel a doktorandusz is rosszul jár, az egyetem is rosszul jár. Azzal egyetértek, hogy meg kell akadályozni, hogy a doktoranduszok munkaerejével az

egyetem visszaéljen, hogy pl. a doktorandusz a professzor helyett dolgozzon éjjel-nappal. Viszont így sikerült a másik végletbe átesnünk.

E: Térjünk ki még egy kicsit a tudósutánpótlás kérdésére. Hogyan lehet egyáltalán ilyen tömegekben és ilyen terhelés mellett arra odafigyelni, hogy kik azok, akik már akár a BA képzés során kiemelkedő teljesítményt mutatnak? Hogyan lehet őket abba az irányba terelni, hogy tanuljanak tovább mesterfokon és utána vegyenek részt a doktori képzésben?

F. G.: Ez elég nehéz ügy. Itt nagymértékben a hallgatói létszámoktól függ, hogy mit lehet kezdeni a tehetségekkel. A helyzet némileg paradox: azokon a helyeken, ahol sok hallgató van, tehát a népszerű egyetemek népszerű karain, szakjain, valószínűleg erre nem lehet figyelmet fordítani, a kevésbé népszerű egyetemek kevésbé népszerű szakjain lehet, mert ott kevés hallgató van. Vagyis, az a furcsa helyzet alakulhat ki, hogy tulajdonképpen azokon a helyeken lehet inkább tehetséggondozást végezni, ahova a tehetséges hallgatók sokkal kisebb számban mennek.

E: Mennyiben segíti a szelekciót a TDK, vagy az OTDK? Alkalmasak ezek a versenyek arra, hogy a tehetségek megjelenjenek? Mennyire népszerű ez az intézmény nálatok?

F. G.: A TDK-t nagyon jó intézménynek tartom, azért, mert irányt ad a hallgatók törekvéseinek. Hogy a TDK dolgozatoknak pontosan mennyi az értéke, leginkább azon múlik, hogy a TDK dolgozatok beadását megelőzi valamilyen konzultáció is. Az OTDK-n elért eredmény jelent valamit, feltétlenül valami olyasmi, amit a hallgató a CV-jére ráírhat, és a doktori iskolai felvétel szempontjából számíthat. Ami a hallgatói érdeklődést illeti, ez megint intézménytől függ: ahol motiváltabb hallgatók vannak, ott inkább van dolgozat, ahol kevésbé motiváltak, ott kevésbé. Tulajdonképpen az egyik mutatója annak, hogy milyen a hallgatói állomány, illetőleg, hogy milyen az oktatás eredményessége, hogy hány TDK-zó van, és milyen eredményeket érnek el. Hogyha meg kéne jelölni egyetlen mutatót, ami az egyetemek eredményességét mutatja, akkor valószínűleg ez lenne jelenleg a legjobb mutató.

E: Mennyire vagy elégedett a saját intézményeddel ebből a szempontból?

F. G.: A helyzet, azt hiszem, hogy romlott. Hajdanában sok és jobb TDK-sunk volt, mint jelenleg. Kevés dolgozat van, és ezek közül a saját szakunkon évente nem szoktunk egy-nél-kettőnél többet küldeni az országos versenyre, mert nem fárasztjuk a bizottságot olyan dolgozatokkal, amelyeknek még különdíjra sincs esélyük.

E: Említetted, hogy az OTDK szereplés számíthat a doktori képzésre való felvételnél. Nekem azonban úgy tűnik, hogy az ilyen megmérettetések mellett legalább olyan szerepe van a személyi kapcsolatoknak, a mester-tanítvány viszonyoknak. Az ember megismerkedik a hallgatóval még egyetemista korában, esetleg hozzá írja a szakdolgozatát vagy a témavezetője lesz az OTDK-n, és ez aztán, hogy úgy mondjam, sínre teszi őt. Mennyire jellemző ez szerinted?

F. G.: Biztos, hogy léteznek ilyen mechanizmusok. Azokra a doktori iskolákra, amelyekre nekem rálátásom van, ez azért nem jellemző. Ezekre inkább egy pozitív értelemben vett sznobizmus a jellemző, tehát igyekeznek a legjobb hallgatókat kiválasztani. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy ilyen hatalmas verseny nem minden területen létezik. Nagyon sok helyen a doktori képzés egyszerűen parkoló pálya. Tehát, ha valaki nem tud magával mit kezdeni, akkor jelentkezik doktori képzésre. Ez elsősorban olyan területeken van így, ahol PhD nélkül is nagy anyagi siker kecsegtet. Például, az ELTE jogi karán a doktoranduszozó-

kat nem külön avatják, mert rendkívül kínos lenne, ha az egyetem vezetése felvonulna, és három végzett doktorandusznak adna fokozatot. Bizonyos műszaki területeken ugyancsak kevés doktoranduszt találunk. Egy informatikai doktori iskola vezetője panaszkodott nekem, hogy van egy egészen briliáns hallgatója, aki azonban megnősült, és nem fog a százezer forintos ösztöndíjért az egyetemen tanulni, hanem el fog szerződni 500 ezer forintért egy céghez. Nagyon sok területen nincs meg a megfelelő érdekeltségi rendszer ahhoz, hogy a hallgatókat benn tartsák az egyetemeken.

E: Mi a helyzet a filozófia területén? Egy filozófusra több szempontból is szüksége lehet az egyetemeknek, részben ott, ahol filozófiaszak működik, részben pedig az általános bölcsészképzésben. A '90-es években nekem is le kellett tennem egy etalonvizsgát filozófiából. Gondolom, ez valamilyen formában tovább él.

F. G.: Ez így van. A bölcsészettudományi szakokon és – ha jól tudom – a társadalomtudományi területeken mindenhol kell valamennyi filozófiát tanulni. Azon kívül időnként más tudományterületeken is az akkreditációs követelmények között szerepel némi filozófiaoktatás. Ennek régi tradíciója van még az átkos rendszerből. Miután a marxizmusoktatás már nem volt kötelező, sőt, a marxizmus gyakorlatilag el is tűnt a hazai filozófiából, ezeken a kurzusokon rendes filozófiát szokás oktatni, ami egy picit javított a filozófia presztízsen, de olyan borzasztóan sokat nem. Az ilyen általánosan kötelező tárgyak, amelyek nem kötődnek a szakos képzésekhez, ugyanis sehol nem különösképpen magas presztízsiük. Ezért, ha egy történéshallgató szeretne kitűnni a többi közül, akkor ezt a történettudományi kurzusok keretében teszi, s nem filozófiából.

E: Véleményed szerint mi lenne az, ami a tudományosság színvonalát az egyetemeken erősítené. Mi segíthetne abban, hogy a saját szakterületed, a filozófia presztízse erősödjön?

F. G.: Ami a filozófia presztízset illeti, azt hiszem, hogy ebben a pillanatban ez formálisan megvan. Tehát a filozófiának némi presztízse van abból a szempontból, hogy ezt egy komoly dolognak gondolják, amit okos emberek csinálnak. Ez a presztízis a gyakorlatban előnyöket nem nagyon jelent, mert ami a gyakorlatban előnyt jelentene, az a sok és érdeklődő hallgató, ez nálunk viszont nincsen. A bolognai képzésben a filozófia megszűnt alapszaknak lenni, egy csoportba került több olyan tárggyal, amely sokkal népszerűbb. A filozófia a szabad bölcsészet szak egyik szakiránya lett, ahol versenyeznie kell a kommunikációval, a művészettörténettel és a filmtudománnyal. Ha ilyen vonzó és társadalmilag népszerű területekkel kerül össze a filozófia, amely ráadásul borzasztóan bonyolult és tele van idegen szavakkal, akkor nem a filozófiát fogják választani. Ebből a szempontból a filozófia egyáltalán nincsen jó helyzetben. Itt persze nem pusztán az egyetemi világról van szó, hanem általában a modernebb világról, ami nagymértékben távolodik a szavaktól, és a képi, vizuális kifejezésformák felé fordul. Továbbá, megszűnőben vannak bizonyos társadalmilag elfogadott standardok abban a tekintetben, hogy mi az, ami igazán fontos, és mi az, ami nem. Ez a társadalom demokratizálódásával függ össze. Korábban nem fordulhatott elő, hogy egy tévéadó fő műsoridőben egy asztrológust szerepeltessen. Tudjuk, hogy az asztrológia butaság, ezt az égvilágon mindenki tudja, de ha a nép asztrológiát akar, akkor most asztrológiát kap. Ez a tendencia a filozófiának egyáltalán nem kedvez.

E: Köszönöm szépen a beszélgetést.